

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

گنجینه اعضای هیات داوران حاضر در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

اعضای هیات داوران نسخه نهایی پایان نامه خانم معینة السادات حجازی تحت عنوان: بررسی عناصر بصری و مفاهیم نمادین نقوش گیاهی در هنر بومی مازندران - پروژه عملی؛ بازرگری و کاربرد نقوش گیاهی هنر بومی مازندران در اشیاء کاربردی چوبی را از نظر فرم و محتوی بررسی نموده و پذیرش آنرا برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد تأیید می کنند.

اعضای هیات داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	اصناف
۱- استاد راهنما	سرکار خانم دکتر مهناز شایسته فر	دانشیار	
۲- استاد مشاور	جناب آقای محمدعلی ودود	مربی	
۳- استاد ناظر	جناب آقای دکتر علی شیخ مهدی	استادیار	
۴- استاد ناظر	جناب آقای دکتر محمود طاووسی	استاد	
۵- نماینده تحمیلات تکمیلی	جناب آقای پرویز اسکندرپورخرمی	مربی	

آیین‌نامه حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهشهای علمی دانشگاه تربیت مدرس

مقدمه: با عنایت به سیاست‌های پژوهشی و فناوری دانشگاه در راستای تحقق عدالت و کرامت انسانها که لازمه شکوفایی علمی و فنی است و رعایت حقوق مادی و معنوی دانشگاه و پژوهشگران، لازم است اعضای هیأت علمی، دانشجویمان، دانش‌آموختگان و دیگر همکاران طرح، در مورد نتایج پژوهشهای علمی که تحت عناوین پایان‌نامه، رساله و طرحهای تحقیقاتی با هماهنگی دانشگاه انجام شده است، موارد زیر را رعایت نمایند:

ماده ۱- حق نشر و تکثیر پایان‌نامه/ رساله و درآمدهای حاصل از آنها متعلق به دانشگاه می باشد ولی حقوق معنوی پدید آورندگان محفوظ خواهد بود.

ماده ۲- انتشار مقاله یا مقالات مستخرج از پایان‌نامه/ رساله به صورت چاپ در نشریات علمی و یا ارائه در مجامع علمی باید به نام دانشگاه بوده و با تایید استاد راهنمای اصلی، یکی از اساتید راهنما، مشاور و یا دانشجو مسئول مکاتبات مقاله باشد، ولی مسئولیت علمی مقاله مستخرج از پایان‌نامه و رساله به عهده اساتید راهنما و دانشجو می باشد.

تبصره: در مقالاتی که پس از دانش‌آموختگی بصورت ترکیبی از اطلاعات جدید و نتایج حاصل از پایان‌نامه/ رساله نیز منتشر می‌شود نیز باید نام دانشگاه درج شود.

ماده ۳- انتشار کتاب، نرم افزار و یا آثار ویژه (ثری هنری مانند فیلم، عکس، نقاشی و نمایشنامه) حاصل از نتایج پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرحهای تحقیقاتی کتبه واحدهای دانشگاه اعم از دانشکده ها، مراکز تحقیقاتی، پژوهشکده ها، پارک علم و فناوری و دیگر واحدها باید با مجوز کتبی صادره از معاونت پژوهشی دانشگاه و براساس آئین نامه های مصوب انجام شود.

ماده ۴- ثبت اختراع و تدوین دانش فنی و یا ارائه یافته ها در جشنواره‌های ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی که حاصل نتایج مستخرج از پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرحهای تحقیقاتی دانشگاه باید با هماهنگی استاد راهنما یا مجری طرح از طریق معاونت پژوهشی دانشگاه انجام گیرد.

ماده ۵- این آیین‌نامه در ۵ ماده و یک تبصره در تاریخ ۸۷/۴/۱ در شورای پژوهشی و در تاریخ ۸۷/۴/۲۳ در هیأت رئیسه دانشگاه به تایید رسید و در جلسه مورخ ۸۷/۷/۱۵ شورای دانشگاه به تصویب رسیده و از تاریخ تصویب در شورای دانشگاه لازم‌الاجرا است.

«اینجانب..... (اسم)..... دانشجو رشته..... (رشته)..... در روز..... (تاریخ)..... و در روز..... (تاریخ)..... سال تحصیلی..... مقطع..... (مقطع)..... دانشگاه..... متعهد می شوم کلیه نکات مندرج در آئین نامه حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهش های علمی دانشگاه تربیت مدرس را در انتشار یافته های علمی مستخرج از پایان نامه / رساله تحصیلی خود رعایت نمایم. در صورت تظلم از مفاد آئین نامه فوق الاشعار به دانشگاه وکالت و نمایندگی می دهم که از طرف اینجانب نسبت به لغو امتیاز اختراع بنام بنده و یا هر گونه امتیاز دیگر و تغییر آن به نام دانشگاه اقدام نماید. ضمناً نسبت به جبران فوری ضرر و زیان حاصله بر اساس برآورد دانشگاه اقدام خواهم نمود و بدینوسیله حق هر گونه اعتراض را از خود سلب نمودم»

امضاء.....

تاریخ.....

مهره

۱۳۹۱/۲/۱۹

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس، مبین بخشی از فعالیتهای علمی - پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

ماده ۱: در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله) ی خود، مراتب را قبلاً به طور کتبی به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲: در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه) عبارت ذیل را چاپ کند:

«کتاب حاضر، حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد/رساله دکتری نگارنده در رشته هزارساله است که در سال ۱۳۹۱ در دانشکده هنر و معماری دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی سرکار خانم/جناب آقای دکتر ممتاز شایسته، مشاوره سرکار خانم/جناب آقای دکتر محمدعلی درویش و مشاوره سرکار خانم/جناب آقای دکتر _____ از آن دفاع شده است.»

ماده ۳: به منظور جبران بخشی از هزینه های انتشارات دانشگاه، تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اهدا کند. دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

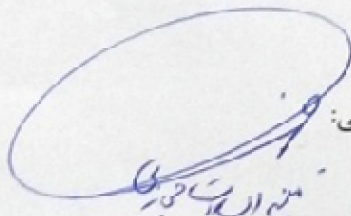
ماده ۴: در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده رابه عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأدیه کند.

ماده ۵: دانشجو تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند؛ به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تامین نماید.

ماده ۶: اینجانب معینہ الیاسی مقطع کارشناسی ارشد دانشجوی رشته هزارساله

تعهد فوق و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم.

نام و نام خانوادگی:

تاریخ و امضا:

۱۳۹۱/۲/۱۸

دانشگاه تربیت مدرس
دانشکده هنر و معماری
پایان نامه کارشناسی ارشد هنر اسلامی

بررسی عناصر بصری و مفاهیم نمادین نقوش گیاهی در هنر بومی مازندران

پروژه عملی: بازنگری و کاربرد نقوش گیاهی هنر بومی مازندران در اشیاء کاربردی چوبی

معینه السادات حجازی

استاد راهنما:

دکتر مهناز شایسته فر

استاد مشاور:

محمدعلی ودود

اردیبهشت ۱۳۹۱

تقدیم به:

دست های پر سخاوت و قلب پر عطوفت

دو گوهر عزیزم، آیه های مهر و ایثار

مادرم و پدرم...

و به همسرم...

تقدیر و تشکر

لازم است از زحمات اساتید ارجمند دانشکده هنر دانشگاه تربیت مدرس که در طول این دوران از محضر پر فیض آن عزیزان کسب فیض کردم سپاسگزاری نمایم به ویژه اساتید عزیزم سرکار خانم دکتر مهناز شایسته فر و جناب آقای محمدعلی ودود که در طول مسیر این پایان نامه راهنمایی‌های بی دریغ‌شان را در اختیار اینجانب قرار دادند.

چکیده

ویژگی‌های اقلیمی و شرایط جغرافیایی مازندران، شکل‌گیری جنبه‌های ویژه‌ای از خصوصیات اجتماعی، فرهنگی و هنری را در این خطه موجب شده است. این هنرها و نقش‌مایه‌های به کار رفته در آن‌ها سینه به سینه به نسل امروز انتقال یافته است.

در فرهنگ و هنر مازندران که مردم در ارتباط پیوسته با طبیعت هستند، گیاهان جایگاه ویژه‌ای دارند. امروزه با غلبه زندگی ماشینی و شهری، بسیاری از اصالت‌های فرهنگی و هنری حتی در روستاها رو به خاموشی است. لذا شناخت و بازتاب هویت بومی ضروری می‌نماید.

در این پژوهش به جهت شناسایی و حفظ اصالت قومی و نیز اهمیت گیاهان، نقش‌مایه‌های گیاهی موجود در هنرهای بومی منطقه مورد شناسایی، دسته‌بندی، تحلیل واقع شده است. جنبه‌های بصری و زیبایی‌شناسی نقوش گیاهی و بازتاب اعتقادات و باورهای نمادین آن‌ها بررسی گردید. با توجه به نتایج به دست آمده در مازندران، هم‌پایه انواع دیگر نقوش، نقش‌مایه‌های گیاهی، تحت باورهای دینی و فرهنگی منطقه به تصویر درآمده است.

واژگان کلیدی: مازندران، هنر بومی، نقوش گیاهی، نمادشناسی، زیبایی‌شناسی

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱.....	فصل اول مقدمه و کلیات پژوهش
۲.....	۱-۱ مقدمه
۳.....	۲-۱ تعریف مساله و اهداف تحقیق
۴.....	۳-۱ سوال‌های اصلی تحقیق
۵.....	۴-۱ فرضیه‌ها
۵.....	۵-۱ پیشینه تحقیق
۷.....	۶-۱ توضیح فصول پایان نامه
۹.....	فصل دوم معرفی تاریخ، جغرافیا، اقتصاد و فرهنگ مازندران
۱۰.....	۱-۲ تاریخ مازندران
۱۵.....	۲-۲ جغرافیای مازندران
۱۷.....	۱-۲-۲ بافت شهری و روستایی
۱۸.....	۲-۲-۲ شهرهای مازندران
۲۱.....	۳-۲ اقتصاد مازندران
۲۴.....	۴-۲ فرهنگ مازندران
۲۴.....	۱-۴-۲ زبان

- ۲۵ ..... مذهب ۲-۴-۲
- ۲۶ ..... آداب و رسوم مازندران ۳-۴-۲

۲۹ ..... فصل سوم تعاریف زیبایی شناسی و نمادشناسی

- ۳۰ ..... ۱-۳ تعاریف زیبایی شناسی
- ۳۰ ..... ۱-۱-۳ واژه زیبایی
- ۳۱ ..... ۲-۱-۳ واژه زیبایی شناسی
- ۳۲ ..... ۳-۱-۳ زیبایی از منظر متفکران و حکمای مسلمان
- ۳۶ ..... ۵-۱-۳ مبانی زیبایی شناسی از دیدگاه ابن هیثم
- ۳۶ ..... ۱-۵-۱-۳ تجسم (دوبعدنمایی)
- ۳۷ ..... ۲-۵-۱-۳ فرم و شکل
- ۳۷ ..... ۳-۵-۱-۳ نور
- ۳۸ ..... ۴-۵-۱-۳ تعادل، تناسب و توازن (قدر)
- ۳۹ ..... ۵-۵-۱-۳ ریتم (چینش منظم یا نظام)
- ۴۰ ..... ۶-۵-۱-۳ رنگها تنوع و دگرگونی آنها
- ۴۰ ..... ۷-۵-۱-۳ تشابه و تضاد
- ۴۱ ..... ۸-۵-۱-۳ تفرق و اتصال
- ۴۱ ..... ۹-۵-۱-۳ حرکت و سکون
- ۴۲ ..... ۱۰-۵-۱-۳ زبری و نرمی
- ۴۲ ..... ۱۱-۵-۱-۳ شفافیت و کدری

۴۳ ..... ۲-۳ نمادشناسی

- ۴۳ ..... ۱-۲-۳ تعریف نماد
- ۴۵ ..... ۲-۲-۳ نماد گرایی در هنر
- ۳-۲-۳ درخت در تمدن های کهن باستان، متون کهن ایران، میترائیسم و دین زرتشت
- ۴۷ .....
- ۵۰ ..... ۱-۳-۲-۳ درخت زندگی

۶۳ ..... فصل چهارم بررسی هنرهای شاخص بومی مازندران

- ۶۴ ..... ۱-۴ لاک تراشی

- ۶۴ ..... ۱-۱-۴ معرفی لاک تراشی، مواد اولیه، ابزار و شیوه اجرا
- ۶۶ ..... ۲-۱-۴ نقشمایه ها در لاک تراشی
- ۷۰ ..... ۲-۴ حجاری سنگ
- ۷۰ ..... ۱-۲-۴ معرفی حجاری سنگ، مواد اولیه، ابزار و شیوه اجرا
- ۷۱ ..... ۲-۲-۴ نقشمایه ها در حجاری سنگ
- ۷۳ ..... ۳-۴ نمد
- ۷۳ ..... ۱-۳-۴ معرفی نمد، مواد اولیه، ابزار و شیوه اجرا
- ۷۵ ..... ۲-۳-۴ نقشمایه ها در نمد
- ۷۷ ..... ۴-۴ میل بافی
- ۷۷ ..... ۱-۴-۴ معرفی میل بافی، مواد اولیه، ابزار و شیوه اجرا
- ۸۰ ..... ۲-۴-۴ نقشمایه ها در میل بافی
- ۸۲ ..... ۵-۴ جاجیم
- ۸۲ ..... ۱-۵-۴ معرفی جاجیم، مواد اولیه، ابزار و شیوه اجرا
- ۸۴ ..... ۲-۵-۴ نقشمایه ها در جاجیم
- ۸۷ ..... ۶-۴ گلیم
- ۸۷ ..... ۱-۶-۴ معرفی گلیم، مواد اولیه، ابزار و شیوه اجرا
- ۸۸ ..... ۲-۶-۴ نقشمایه ها در گلیم
- ۹۰ ..... ۷-۴ چادر شب
- ۹۰ ..... ۱-۷-۴ معرفی چادر شب، مواد اولیه، ابزار و شیوه اجرا
- ۹۲ ..... ۲-۷-۴ نقشمایه ها در چادرشب
- ۹۴ ..... ۸-۴ ساچیم بافی
- ۹۴ ..... ۱-۸-۴ معرفی ساچیم بافی، مواد اولیه، ابزار و شیوه اجرا
- ۹۵ ..... ۲-۸-۴ نقشمایه ها در ساچیم
- ۹۶ ..... ۹-۴ پاپیچ
- ۹۶ ..... ۱-۹-۴ معرفی پاپیچ، مواد اولیه، ابزار و شیوه اجرا

- ۹۸ ..... ۲-۹-۴ نقشمایه ها در پایچ
- ۹۸ ..... ۱۰-۴ فرش
- ۹۸ ..... ۱-۱۰-۴ معرفی فرش، مواد اولیه، ابزار و شیوه اجرا
- ۱۰۰ ..... ۲-۱۰-۴ نقشمایه ها در فرش
- فصل پنجم زیبایی شناسی و مفاهیم نمادین در نقشمایه های گیاهی هنر بومی مازندران ۱۰۴**
- ۱-۵ نقش درختان در هنرهای بومی مازندران ۱۰۶
- ۱-۱-۵ گیاه-درخت در هنر بومی مازندران ۱۰۷
- ۲-۱-۵ سرو در هنر بومی مازندران ۱۱۴
- ۱-۲-۱-۵ بته جقه ۱۲۲
- ۳-۱-۵ درخت چنار در هنر بومی مازندران ۱۲۷
- ۲-۵ نقش گل در هنرهای بومی مازندران ۱۳۱
- ۱-۲-۵ گل تک شاخه در هنر بومی مازندران ۱۳۲
- ۲-۲-۵ گل چهارپر در هنر بومی مازندران ۱۳۶
- ۳-۲-۵ گل هشت پر در هنر بومی مازندران ۱۴۳
- ۳-۵ نقش دانه برنج در هنرهای بومی مازندران ۱۵۰
- ۴-۵ نقوش ترکیبی در هنر بومی مازندران ۱۵۵
- ۱-۴-۵ نقش درخت در ترکیب با حیوان در هنر بومی مازندران ۱۵۵
- ۱-۱-۴-۵ نقش درخت و پرنده ۱۵۵
- ۲-۱-۴-۵ درخت پرنده و مار ۱۶۳
- ۳-۱-۴-۵ درخت و بز ۱۶۵
- ۲-۴-۵ نقش درخت در ترکیب با محراب در هنر بومی مازندران ۱۶۷
- ۳-۴-۵ نقش درخت در ترکیب با عناصر طبیعی آتش، خورشید و ماه در هنر بومی مازندران ۱۷۲
- ۱-۳-۴-۵ درخت و خورشید ۱۷۲
- ۱-۳-۴-۵ گیاه و نماد ماه ۱۷۴
- ۲-۳-۴-۵ درخت و آتش ۱۷۷

نتیجه گیری ۱۷۹

منابع و مأخذ ۱۸۶

پروژه عملی ۲۱۰

چکیده انگلیسی ۲۰۵

فهرست تصاویر

عنوان	صفحه
نگاره ۱-۲ نقشه جغرافیایی استان مازندران	۱۵
نگاره ۱-۴ انواع ظروف لاک تراشی، عبدالله گلردی، روستای واز از توابع نور	۶۷
نگاره ۲-۴ قاشق چوبی، ترکیب نقش درخت و حیوان بر روی بدنه ظروف.....	۶۸
نگاره ۳-۴ نقش گل بر کف ظرف چوبی، روستای چلمردی نکاء	۶۹
نگاره ۴-۴ سنگ قبرمحرابی، تزیین شده با نقوش هندسی، قبرستان سفیدچاه.....	۷۲
نگاره ۵-۴ نمذ، نقش درخت و محراب، مسجد روستای لوس از توابع رویان نور.....	۷۶
نگاره ۶-۴ نمذ با نقش گل چهار پر در مرکز، موزه مردم شناسی منطقه آلاشت.....	۷۷
نگاره ۷-۴ جوراب‌های میل بافی، روستای دیوا بابل	۸۰
نگاره ۸-۴ جوراب میل بافی، منطقه آلاشت.....	۸۱
نگاره ۹-۴ بخشی از جاجیم لت لتی، منطقه آلاشت.....	۸۴
نگاره ۱۰-۴ بخشی از جاجیم بینجیرک، روستای آلاشت.....	۸۵
نگاره ۱۱-۴ نقش گت گل (گل ۸پر)، گلیچ، سوادکوه.....	۸۸
نگاره ۱۲-۴ گلیچ، روستای متکازین از توابع روستای یانه سر بهشهر.....	۸۹
نگاره ۱۳-۴ چادر شب گل و بوته دار، ربابه هندومنش، رامسر.....	۹۲
نگاره ۱۴-۴ ساچیم، روستای حسن کیف از توابع کلاردشت.....	۹۴
نگاره ۱۵-۴ حاشیه تزیینی در پایچ روستای چلمردی از توابع هزارجریب بهشهر.....	۹۶
نگاره ۱۶-۴ پایچ، موزه گنجینه بابل.....	۹۷
نگاره ۱۷-۴ فرش کلاردشت با طرح گل مخملی.....	۹۹
نگاره ۱۸-۴ قالیچه، پادری، با نقش درخت زندگی و پرندگان محافظ، کلاردشت.....	۱۰۰
نگاره ۱-۵ نقش‌مایه های دار، میل بافی، آلاشت	۱۰۵
نگاره ۲-۵ درخت، جاجیم، آلاشت.....	۱۰۶
نگاره ۳-۵ نگاره گیاه، لاک تراشی نور.....	۱۰۶
نگاره ۴-۵ نگاره درخت، چادرشب، رامسر، ربابه هندومنش.....	۱۰۷
نگاره ۵-۵ وجود تقارن در نقش‌مایه‌های درختان.....	۱۰۸
نگاره ۶-۵ نظام چینش و ریتم در شکل دهی به قاشق چوبی متأثر از ریتم برگ درخت.....	۱۱۹
نگاره ۷-۵ استفاده از رنگ‌های گرم و سفید در کنار رنگ سرد زمینه در چادرشب.....	۱۱۰
نگاره ۸-۵ نگاره دوشاخه گل، گلیم، روستای تلما دره- ساری.....	۱۱۱
نگاره ۹-۵ نقش سرو در حجاری‌های تخت جمشید	۱۱۴

- نگاره ۵-۱۰ نقش سرو، کاسه سفالین سده ۵ و ۴ ه.ق-محل نگهداری موزه لوور پاریس..... ۱۱۵
- نگاره ۵-۱۱ نقش سرو خمیده بر فرش کلاردشت چالوس..... ۱۱۵
- نگاره ۵-۱۲ نقش سروخمیده در ترکیب با محراب در سنگ نگاره‌ای در قبرستان سفیدچاه..... ۱۱۷
- نگاره ۵-۱۳ نقش درخت سرو در چادرشب و تصویر نگاتیو آن..... ۱۱۸
- نگاره ۵-۱۴ نقش بته جقه در نمد آلاشت ۱۲۱
- نگاره ۵-۱۵ نقش شمله در فرش کلاردشت ۱۲۳
- نگاره ۵-۱۶ نقش مایه‌ای گیاهی با نام چنار در فرش کلاردشت..... ۱۲۵
- نگاره ۵-۱۷ نقش گل تک شاخه بر فرش کلاردشت چالوس..... ۱۳۱
- نگاره ۵-۱۸ نگاره گل تک شاخه بر جاجیم آلاشت..... ۱۳۱
- نگاره ۵-۱۹ نقش گل بوته سه شاخه سه گل بر پارچه صفوی ۱۳۲
- نگاره ۵-۲۰ ترکیب متقارن در گل تک شاخه کلاردشت چالوس..... ۱۳۳
- نگاره ۵-۲۱ نقش چلیپا با نام گل ۴ پر در فرش کلاردشت چالوس..... ۱۳۴
- نگاره ۵-۲۲ نگاره گل ۴ پر در ساچیم ساری ۱۳۵
- نگاره ۵-۲۳ نقش چهارقچلک در فرش کلاردشت چالوس..... ۱۳۷
- نگاره ۵-۲۴ نقش واش تی تی در میل بافی دو هزار تنکابن..... ۱۳۸
- نگاره ۵-۲۵ نگاره انار تی تی در میل بافی و مطابقت آن با شکل آن در طبیعت مازندران..... ۱۳۹
- نگاره ۵-۲۶ اعتبار یک اندازه در میان فضای مثبت و منفی نگاره گل ۴ پر، ساچیم..... ۱۴۱
- نگاره ۵-۲۷ ترکیب متقارن در گل چارواز فرش، کلاردشت چالوس ۱۴۱
- نگاره ۵-۲۸ نگاره گل ۸ پر به شکل دایره در فرش کلاردشت چالوس..... ۱۴۲
- نگاره ۵-۲۹ نقش مایه گل هشت پر دو رنگ، نمد، رامسر ۱۴۳
- نگاره ۵-۳۰ نگاره گل ۸ پر به عنوان ترنج در نمد آلاشت..... ۱۴۴
- نگاره ۵-۳۱ نگاره ورگ چنگ در فرش کلاردشت..... ۱۴۵
- نگاره ۵-۳۲ نقش گل ۸ پر در قالب فرم بنیادین دایره..... ۱۴۶
- نگاره ۵-۳۳ نگاره گل ۸ پر به شکل هندسی در قالب فرم مربع و انتشار آن در سراسر بافته..... ۱۴۷
- نگاره ۵-۳۴ اعتبار یک اندازه در میان فضای مثبت و منفی نگاره گل ۸ پر، نمد..... ۱۴۷
- نگاره ۵-۳۵ نقش بینجیرک، جاجیم، آلاشت سوادکوه ۱۴۹
- نگاره ۵-۳۶ نمای نزدیک از نقشمایه بینجیرک بر گلیچ سوادکوه..... ۱۵۱
- نگاره ۵-۳۷ ریتم و رنگ‌های درخشان در نقشمایه بینجیرک بر جاجیم آلاشت..... ۱۵۲
- نگاره ۵-۳۸ ریتم و رنگ‌های درخشان در نقشمایه بینجیرک بر جاجیم آلاشت..... ۱۵۳
- نگاره ۵-۳۹ نقشمایه درخت-مرغی در میل بافی آلاشت..... ۱۵۵
- نگاره ۵-۴۰ نقشمایه ترکیبی درخت سرو و پرنده قاشق چوبی نور ۱۵۵
- نگاره ۵-۴۱ پرنیان ساسانی، درخت زندگی و پرندگان محافظ، قبل از اسلام..... ۱۵۶

- نگاره ۴۲-۵ پارچه دوران تیموری، درخت زندگی و پرندگان محافظ، قبل از اسلام.....۱۵۷
- نگاره ۴۳-۵ تقارن محوری در ترکیب درخت سرو و پرنده، قاشق چوبی مازندران.....۱۵۸
- نگاره ۴۴-۵ نقش درخت زندگی و دو پرنده محافظ، فرش کلاردشت چالوس.....۱۵۹
- نگاره ۴۵-۵ نقش درخت و پرنده، سنگ نگاره قبرستان سفیدچاه هزار جریب بهشهر.....۱۵۹
- نگاره ۴۶-۵ ترکیب درخت با نقش یک پرنده نشسته بر بالای آن، فرش کلاردشت.....۱۶۱
- نگاره ۴۷-۵ نقش مرغ بر بالای درخت به نام چنار و گنجشک یا گل و بلبل.....۱۶۲
- نگاره ۴۸-۵ نقش درخت-مرغی و مار، میل بافی آلاشت.....۱۶۳
- نگاره ۴۹-۵ نقش درخت ماه بر جام سفالین شوش.....۱۶۴
- نگاره ۵۰-۵ نقش بز و درخت زندگی، فرش کلاردشت چالوس.....۱۶۵
- نگاره ۵۱-۵ نقش درخت و محراب، سنگ نگاره قبرستان سفیدچاه هزار جریب بهشهر.....۱۶۷
- نگاره ۵۲-۵ نقش درخت و محراب، نمذ سجاده‌ای مسجد روستای لوس، رویان نور.....۱۶۸
- نگاره ۵۳-۵ نقش ترکیبی محراب و درخت، نمذ.....۱۶۹
- نگاره ۵۴-۵ انواع نقش ترکیبی درخت و محراب، سنگ قبر.....۱۷۰
- نگاره ۵۵-۵ نقش درخت سرو و خورشید، سنگ نگاره قبرستان سفیدچاه هزار جریب.....۱۷۲
- نگاره ۵۶-۵ نقش بزهای به هم چسبیده در فرش کلاردشت چالوس.....۱۷۲
- نگاره ۵۷-۵ نقش گیاه و بازوی شکسته، فرش کلاردشت چالوس.....۱۷۳
- نگاره ۵۸-۵ ترکیب دو مرغابی در دوسوی گل.....۱۷۵
- نگاره ۵۹-۵ نقش درخت و آتشدان، جاجیم آلاشت سوادکوه.....۱۷۷

فهرست جداول

عنوان	صفحه
جدول ۱-۱ پراکندگی مناطق منتخب نمونه برداری در شرق و غرب.....	۳
جدول ۱-۴ تنوع انواع نقش مایه‌ها در انواع هنرهای بومی مازندران.....	۱۰۱
جدول ۱-۵ نگاره‌های گیاهی-درختی.....	۱۲۹
جدول ۲-۵ نگاره درختان سرو.....	۱۳۰
جدول ۳-۵ نگاره بته جقه.....	۱۳۱
جدول ۴-۵ درختان چنار.....	۱۳۲
جدول ۵-۵ نگاره گل‌های تک شاخه‌ای.....	۱۵۳
جدول ۶-۵ گل‌های ۴پر.....	۱۵۵
جدول ۷-۵ گل‌های ۸پر.....	۱۵۷
جدول ۸-۵ نقش دانه.....	۱۶۵
جدول ۹-۵ نقش گیاه و پرنده- درخت پرنده و مار.....	۱۹۰
جدول ۱۰-۵ نقش درخت و بز.....	۱۹۲
جدول ۱۱-۵ گیاه و محراب.....	۱۹۳
جدول ۱۲-۵ نگاره درخت و خورشید، آتش، ماه.....	۱۹۴
جدول ۱-۶ جدول فراوانی انواع نقوش گیاهی دسته بندی شده در هنر بومی مازندران.....	۱۹۸
جدول ۲-۶ جمع بندی الگوهای به دست آمده، تحلیل زیبایی‌شناسی و نمادشناسی.....	۲۰۰

فصل اول مقدمه و کلیات پژوهش

۱-۱ مقدمه

اهمیت صنایع دستی در تداوم بخشی به زبان تصویری بر اهل فرهنگ و هنر پوشیده نیست. به-خصوص صنایع دستی روستایی و بومی اقوام مستقل که خصلت‌های جدا از ویژگی صنایع دستی ملی و درباری دارند. این هنرهای دستی توسط مردم عادی و به صورت خود جوش ابداع می‌گردند. تحت تاثیر آیین و باورهای قومی هستند. استفاده از عناصر و مصادیق فرهنگ بومی در آثار هنری یکی از وجوه مطرح در هنر فرهنگ‌های پرسابقه و کهن است. این امر موجب شکل‌گیری جریانی خاص در عرصه این‌گونه آثار می‌باشد. بدین منظور برخی از آثار هنرهای کاربردی مطرح در استان مازندران جهت بررسی در نظر گرفته شده است. امروزه در این استان حدود ۶۰ رشته هنری در حال فعالیت می‌باشد. برخی از این هنرها مانند انواع بافته‌ها و صنایع چوبی در مازندران پرسابقه بوده و برخی دیگر چون نگارگری، گل و مرغ و شیشه‌گری به عنوان هنرهای تازه وارد در این استان شناخته می‌شوند.

از میان هنرمندان و پیشه‌وران زیادی که امروزه در حوزه صنایع دستی فعالیت می‌کنند، گروهی از آنها هنرآموزی خود را در مراکز فنی و حرفه‌ای: صنایع دستی و آموزشگاه‌های آزاد هنری گذرانده‌اند. آثار این گروه اغلب با طرح‌های گوناگونی که برگرفته از هنرهای ملی گذشته ایران، یا نقوش وارداتی از کشورهای دیگر می‌باشد. بدین سبب آثار آنها منظور نظر این پروژه نمی‌باشد. انتخاب نمونه‌ها در این پژوهش بدین صورت می‌باشد: هنرهایی که به لحاظ شیوه اجرا و نقوش به کار رفته در

آن، دارای سابقه می‌باشند انتخاب گشته است. هنرهایی که از زمانی نامعلوم به مرور زمان شکل گرفته و تا به امروز به حیات خود ادامه داده است. این قبیل هنرها، آثار هنرمندانی گمنام، بی‌سواد و یا کم‌سواد است که ارتباطات اجتماعی‌شان محدود به منطقه زندگی‌شان بوده و به طور معمول هنرشان را به شکل شفاهی از مادر یا پدرشان به ارث آموخته‌اند.

روش دیگر در انتخاب نمونه‌ها، منقوش بودن اثر می‌باشد. برخی از هنرهای بومی مازندران مانند حصیربافی: صنایع فلزی، خراطی، شیشه‌گری، چهل تکه دوزی، چاروق دوزی، چوقابافی و... شاید به لحاظ فرمی دارای اهمیت باشند ولی از آرایه‌های تزینی بری‌اند. از میان انواع هنرهای انتخاب شده، هنرهای کاربردی که مردم در زندگی روزمره با آن‌ها در ارتباط هستند، به دو بخش عمده بافته‌ها و غیر بافته‌ها تقسیم می‌شود. اغلب این آثار در زمره بافته‌ها قرار می‌گیرد. اهمیت بافته‌ها احتمالاً به سبب این است که هنر خاص زنان است. بافته‌ها هم به لحاظ نقوش غنی‌تراند و نیز به طور پایدارتری به حیات خود ادامه داده‌اند. همچنین دست‌بافته‌ها اغلب در مناطق کوهستانی که تولید پشم از دام‌ها بیشتر است انجام می‌شود، در این مناطق ارتباط مردم با شهر کمتر بوده و یا به سختی انجام می‌گیرد بدین لحاظ هنرها و فرهنگ این مناطق بکرتر از قسمت‌هایی می‌باشد که رفت و آمد به شهرها آسان‌تر می‌باشد. گروه بافته‌های منتخب شامل هنرهای: ساچیم‌بافی، گلیم‌بافی، جاجیم‌بافی، قالی‌بافی، چادرشب‌بافی، میل‌بافی، پاپیج‌بافی و نمدبافی می‌باشد. گروه دیگر، غیر بافته‌ها، شامل: لاک‌تراشی و حجاری سنگ می‌باشد. در گروه بافته‌ها به جز نمد مالی همه آثار بافت را زنان انجام می‌دهند. در مجموع از میان نمونه‌های منتخب: نمد مالی، لاک‌تراشی و حجاری سنگ از هنرهایی است که خاص مردان است و مابقی به زنان تعلق دارد. محدوده‌ی زمانی آثار منتخب دوره معاصر می‌باشد. در نمونه‌های تاریخ دار، از اوایل قرن ۱۴ه.ش تا آثار هنرمندان بومی حاضر، در این پژوهش مورد بررسی قرار می‌گیرند. مازندران به سبب کشیدگی در کناره حاشیه دریای خزر، منطقه وسیعی از شرق به غرب گسترده شده است. هرچند که هنرهای مازندران به یک نقطه خاص در استان محدود نمی‌شود. اما هر